

Інформаційна довідка щодо уніфікації правничої термінології (досвід Франції)*

***Анотація.** В інформаційній довідці викладено результати аналізу інституційних та нормативних засад уніфікації термінології у законодавстві Франції. Акцентовано на ключовому принципі узгодженості законодавчої термінології Європейського Союзу та його держав-членів.*

***Ключові слова:** уніфікація правничої термінології, реформа правопису, мовленнєве опрацювання текстів законопроектів, стандартизація (кодифікація) термінів.*

Вступ

Точність і лаконічність юридичних формулювань, правильне й однакове використання єдиних лексичних засобів для позначення конкретних понять, їх системність є не тільки ознаками уніфікованої правничої термінології, а й визначальними чинниками ефективного законодавчого регулювання.

Проблема уніфікації правничої термінології є актуальною для законодавства будь-якої держави. Її вирішення означає вжиття заходів, спрямованих на створення системи упорядкованих, моносемічних (однозначних), належним чином визначених термінів для використання у правотворчості та правозастосуванні. Логічним завершенням процесу уніфікації є стандартизація (кодифікація) – офіційне затвердження переліку термінів, обов'язкових для використання в юридичних актах.

Основна частина

У правотворчості Європейського Союзу (далі – ЄС) уніфікація правничої термінології є процесом, спрямованим на подолання мовних і концептуальних відмінностей між 27 національними правовими системами, а результатом цього процесу виступає створення автономного понятійного апарату ЄС. Чітке, просте й точне формулювання термінів є необхідним для забезпечення їх прозорості, легкого розуміння громадськістю і суб'єктами господарювання, а також передумовою належного виконання та однакового застосування законодавства державами-членами.

Оскільки в ЄС діє 24 офіційні мови, уніфікація має свої унікальні особливості та інструменти. Принцип узгодженості термінології, закладений у міжінституційних угодах¹ ЄС, втілюється у злагодженій роботі внутрішніх служб інституцій ЄС, закріплюється в міжінституційних посібниках щодо розроблення та стилістичного оформлення актів², є визначальним для термінологічних баз даних і

---

¹ Interinstitutional Agreement of 13 April 2016 between the European Parliament, the Council of the European Union and the European Commission on Better Law-Making. URL: http://data.europa.eu/eli/agree_interinst/2016/512/oj

² Joint Practical Guide of the European Parliament, the Council and the Commission for persons involved in the drafting of European Union legislation. URL: <https://eur-lex.europa.eu/content/techleg/KB0213228ENN.pdf>

цифрових інструментів в інституціях ЄС, які застосовуються для юридично-лінгвістичного доопрацювання офіційних документів.

Основними викликами для уніфікації правничої термінології ЄС є багатомовність і транспозиція. У разі розбіжностей між мовними версіями акта ЄС, жодна версія не має переваги; термін тлумачиться, виходячи з мети та загальних принципів всього законодавства ЄС. Якщо внаслідок імплементації директив у національне право відбулася деформація термінів (так званий «парадокс багатомовності»), що може підірвати правову визначеність, спрацьовує принцип автономного тлумачення, який надає Суд ЄС. Національне визначення поняття не має юридичної сили, якщо воно не відповідає меті директиви.

Водночас у державах-членах ЄС проблема уніфікації правничої термінології має й інші аспекти, які стосуються внутрішнього законодавства і не вичерпуються питаннями транспозиції норм директив у національне законодавство.

Так, Франція приділяє значну увагу уніфікації юридичної термінології та викоріненню англіцизмів, щоб зберегти мовну ідентичність, гарантувати юридичну точність термінології законодавства згідно з Цивільним кодексом³ та зберегти французьку мову як офіційну міжнародну мову*.

Варто зазначити, що до 1992 року французька мова не мала офіційного статусу державної. Конституційним законом № 92554 від 25 липня 1992 року до статті 2 Конституції П'ятої Республіки внесені зміни, якими визначено, що «мовою Республіки є французька». Францію проголошено полікультурною державою з однією державною мовою. Мови етнічної меншості, великих груп емігрантів розглядаються як національне багатство (*patrimoine national*). Такий доктринальний підхід обумовив низку нормативних та інституційних змін.

Законом № 94-665 від 4 серпня 1994 року про використання французької мови⁴ (*Loi Toubon*) встановлено сфери обов'язкового використання французької мови (освіта, трудові відносини, торгівля, державна служба тощо). Рішенням Конституційної Ради обов'язковість застосування цього закону не поширюється на приватну сферу⁵.

Окрім того, починаючи з 1990 року у Франції відбуваються реформи правопису, метою яких є спрощення написання слів та усунення «аномалій, винятків чи нерівностей» у французькому правописі. Ці реформи були запропоновані Вищою радою французької мови та схвалені Французькою академією⁶.

³ Code civil (Dernière mise à jour des données de ce code : 09 avril 2026). URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/

* Надання французькій мові статусу єдиної офіційної державної мови спричинило ситуацію, за якої Франція тривалий час не ратифікувала Хартію про регіональні мови та мови меншин.

⁴ Loi n° 94-665 du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française. URL: <https://web.archive.org/web/20190215102813/https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT00000349929>

⁵ Décision n° 94-345 DC du 29 juillet 1994. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/1994/94345DC.htm>

⁶ Le décret n° 90-578 du 6 juillet 1990 concerne la publication des recommandations du Conseil supérieur de la langue française. URL: <https://ru.scribd.com/document/892324504/Decret-Orthographe-1990>

Таким чином, тексти нормативно-правових актів, програмних документів та інших адміністративних актів підлягають моніторингу на предмет уніфікації термінології за двома напрямками: спрощення правопису та усунення англіцизмів або інших іншомовних слів (у разі наявності аналогу французькою мовою).

Головним органом у процесі уніфікації правничої термінології є Комісія з питань збагачення французької мови (CELF), яка є дорадчим органом при офісі Прем'єр-міністра⁷. Французька академія не лише бере участь у її діяльності, а й здійснює нагляд. Алгоритм дій є таким (Рис. 1):

Рис.1

Остаточне рішення про публікацію терміна ухвалює відповідний міністр. Міністр може заперечити пропозицію CELF шляхом винесення обґрунтованого рішення. Однак він не може скасувати явне заперечення Французької академії щодо такого рішення. Представник Французької академії бере участь у роботі CELF і має право заблокувати її рішення. Якщо Французька академія не надає висновку протягом чотирьох місяців із моменту отримання повідомлення, її схвалення вважається наданим⁸.

Journal Officiel (JO) – це офіційний бюлетень Французької республіки, в якому публікують закони, укази та інші офіційні документи. Без публікації в Journal Officiel нормативні акти не набувають чинності. Згідно із законом *Loi Toubon* після публікації в Journal Officiel французького еквівалента для іншомовного терміна, опублікований новий термін автоматично стає єдиним юридично дійсним терміном (кодифікованим терміном) для сфери державного управління, включно із судьями та судовими секретарями.

⁷ Décret n°96-602 du 3 juillet 1996 relatif à l'enrichissement de la langue française. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000378502/2025-04-21>

⁸ L'enrichissement de la langue française et l'Académie française. URL: <https://lafaqdefrancais.wordpress.com/2022/01/02/enrichissement-de-la-langue-francaise-et-lacademie-francaise/>

FranceTerme – це спеціальний вебсайт, на якому розміщено реєстр термінів. FranceTerme надає доступ до затверджених франкомовних еквівалентів, рекомендованих для всіх користувачів, і водночас юридично обов'язкових для державних органів або посадовців, відповідальних за виконання державних службових завдань, та їхніх співробітників.

Загалом відповідальність за формування та діяльність CELF покладається на Міністерство культури, яке діє від імені Прем'єр-міністра. CELF, як правило, очолює представник Французької академії. У своїй діяльності CELF спирається на мережу з 19 експертних груп та партнерських установ: Французької академії та Академії наук, а також AFNOR (Французької асоціації стандартизації), ARCOM (Управління з регулювання аудіовізуальних та цифрових комунікацій), інших установ та організацій з питань мовної політики.

Процес уніфікації саме правничої термінології відбувається за принципом «подвійної чинності». На відміну від багатьох держав, де новий правопис замінює старий, у тому числі у нормативно-правових актах, Франція запровадила необов'язковий перехід, відповідно до якого співіснує «традиційне» написання та «виправлене». Обидва варіанти вважаються правильними. У такий спосіб запобігають визнанню юридичних документів «недійсними» або «непрофесійними» лише тому, що в їх текстах містяться терміни зі старим правописом.

Водночас під час розгляду справ французькі суди не визнають юридичну силу іншомовних термінів, якщо французький еквівалент кодифіковано. Це змушує всю правову екосистему – від суддів до корпоративних юристів – прийняти та застосовувати уніфіковану французьку термінологію. Існує декілька циркулярів (урядових інструкцій), які наказують суддям та адміністративним посадовцям уникати «франгле»*. Так, Циркуляр від 20 вересня 2001 року щодо використання французької мови в адміністрації⁹ та наступні оновлені редакції цього документа (зокрема, найбільш ґрунтовна 2015 року¹⁰) зазначають, що використання термінології, опублікованої в Journal Officiel (Офіційному віснику Французької Республіки), є обов'язковим.

До того ж, під час ухвалення нових законів юристи-лінгвісти парламенту Франції та Державної ради (*Conseil d'État*) проводять «термінологічне очищення» тексту законопроекту з метою приведення у відповідність до термінології

* Франгле (franglais) – від з'єднання слів français (франц.) та anglais (англ.) для позначення слів, які є сумішшю французької мови з англійською. Термін став загальновідомим і загальноживаним після публікації книги Рене Етьємбля «Чи розмовляєте ви на франгле?» (Parlez-vous franglais?) у 1964 році.

⁹ Circulaire du 20 septembre 2001 relative à l'application de l'article 2 de la loi du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française. URL:

[https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000590791#:~:text=La%20circulaire%20du%2019%20mars%201996%20\(publi%C3%A9,des%20biens%2C%20produits%20ou%20services%20quelle%20que](https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000590791#:~:text=La%20circulaire%20du%2019%20mars%201996%20(publi%C3%A9,des%20biens%2C%20produits%20ou%20services%20quelle%20que)

¹⁰ Circulaire relative à l'emploi de la langue française. URL:

<https://www.legifrance.gouv.fr/circulaire/id/36918#:~:text=Dans%20le%20cadre%20de%20la%20politique%20de,%C3%A9conomiques%2C%20sociales%20et%20technologiques%20de%20notre%20pays>

цивільного права. Ідеться про усунення іншомовних слів, що гарантуватиме в подальшому, що положення закону будуть правильно тлумачитися в судах.

Відповідно до конституційного принципу «ясності та зрозумілості закону» Державна рада у своєму висновку до законопроекту зазначає, що окремі іншомовні терміни не мають точного визначення у французькому цивільному праві. Використання таких термінів призводить до «правової невизначеності» (*insécurité juridique*). Якщо громадянин не може зрозуміти закон, оскільки в ньому вживаються іноземні слова, закон технічно є неконституційним.

Також Державна рада у своєму офіційному висновку (*avis*) зазначає, що цей термін є «чужим національній юридичній мові» та зобов'язує застосувати кодифікований термін на заміну.

Окрім того, Державна рада висловлює занепокоєння, що разом із застосуванням іноземних термінів «імпортується» концепція загального права, яка суперечить французькій системі цивільного права. Так, використання англійського терміна може спонукати суддю звернутися до американської чи британської судової практики для пошуку його визначення.

Змушуючи ініціатора законопроекту використовувати французький термін, Державна рада забезпечує його тлумачення в рамках французьких правових традицій та визначень. Фактично, для Державної ради відхилення іншомовних термінів є технічною необхідністю, що забезпечує чіткість, точність та суто французький характер закону для його застосування, у тому числі під час розгляду судової справи.

У своїх офіційних висновках* Державна рада зазвичай використовує стандартні формули:

- *«Державна рада нагадує, що відповідно до Закону від 4 серпня 1994 року використання французької мови є обов'язковим...»*
- *«Термін [іншомовне слово] має бути замінений терміном [французький еквівалент], як опубліковано в Journal Officiel...»*
- *«Використання іноземної ідіоми, ймовірно, зашкодить доступності норми для особи, яка підлягає судовому захисту (громадянина)».*

Висновки

Суспільний та технологічний прогрес людства створює передумови для бурхливого розвитку термінології, яка інтенсивно поповнюється новими лексичними одиницями на позначення сучасних явищ і реалій. Під впливом процесів глобалізації відбувається інтернаціоналізування термінологічного апарату, у тому числі й у сфері права. За таких умов вироблення власних терміносистем є необхідним чинником розвитку національної мови. Франція,

---

* Висновки Державної ради передають парламенту разом із текстом законопроекту, що дає можливість парламентарям ознайомитися з незалежною оцінкою ініціативи та уникнути подальшого скасування закону Конституційною радою.

будучи членом ЄС, обстоює позицію мовного пуризму*, створюючи питомі відповідники на протывагу іншомовним запозиченням.

Аналіз процесу уніфікації правничої термінології у Франції свідчить, що основними способами такої уніфікації є: техніка «даллоз» (пріоритет застосування кодифікованих термінів); ухвалення омнібусних законопроектів, якими змінюється правопис або запроваджуються нові терміни (як правило, для імплементації директив або для забезпечення «технічних змін» термінології, які не стосуються прав чи обов'язків); обов'язкова заміна термінології згідно із Законом *Loi Toubon*; підготовка та врахування висновків Державної ради до законопроектів.

Це демонструє концептуальний підхід до захисту французької мови та забезпечення лінгвістичної ясності, зокрема у текстах нормативно-правових актів.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

* Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.

---

* Мовний пуризм – це рух або ставлення до мови, що спрямоване на збереження її «чистоти».